

ACC. N:R M. 15213: 1-3.

Landskap: *Bohuslän* ..... Upptecknare: *Söstra Olsson, Lund* .....
Härad: *Stångensås* ..... Berättare: *Filip Johansson, Håggvall* .....
Socken: *Lyse* ..... Berättarens yrke: *jordbrukare* .....
Uppteckningsår: *1960* ..... Född år *1888* i *Lyse* .....

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

Stenkörning. s. 1-3.

Skriv endast på denna sida.

Stenhuggeri började i södra Häggvall 1885. En närking, Stenkvist, från Mullhyttan var pionjär, sålde stenen till Nielsenarna..Han högg i Hasslöfs berg och förmodligen var Hasslöf den förste stenköraren. Stenen kördes då till Norrkila brygga. Driften växte fort, 10 år senare i full gång: 82 medlemmar i Häggvalls stenhuggarfackförening på dennas höjdpunkt.

Efter Nielsenarna drev Magnusson, sedan Gunnerson här en 5-6 år, därefter Kullgrens som arrenderade och tom. köpte en gård med tillhörande berg.

Här var mycket dåliga vägar, bönderna hade usla kördon, och transportsträckan var så lång att det var svårt komma upp i någon förtjänst. Detta gjorde, att bolaget inte kunde få tillräckligt många körare här i Häggvall till en början. 1898 kom en 7-8 körare från Sörbygden i norra Bohuslän hit och inkvarterade sig i gårdarna och körde ett par tre år. De hade förut kört pappersmassa från Munkedals bruk till Uddevalla hamn och haft med sig kol på återvägen. Då smalspårig järnväg byggdes år 1895 från bruket till Munkedals hamn, försvann snart den körningen, och de kom hit. Inte så lönande för Sörbygdenborna att hyra in sig här. Så småningom förstod bygdens egna bönder att de själva borde ta körningsinkomsten, och så började vi köra allmänt.

Hela Häggvall intresserat av körning (en enda gård som inte körde; gubben gammal och barnlös). Även de tre gårdarna på Sörkila hade stenkörning. Norrkila körde mest, med 3-4 hästar.

2-hjulskärror hade alla i början. 1902 började förställsvagnarna komma, 1905 klykvägnen, men många använde sina förställsvagnar till driften här var slut 1935.

1932 kom statsbeställningar och höll driften igång till 1935.

Mesta stenen kördes till Norrkila, där det byggts en 300 m lång brygga med räls för att slippa omlastning i prämar. Vi körare deltog inte med häst och vagn vid lastning; den sköttes i regel av stenhuggare och bondpojkar. Alla hade egna berg (dvs. bolaget hade arrenderat bergen) att köra i utom två torpare som också körde sten.

Drängar hölls på några gårdar för körningens skull. De kom utifrån, från Foss och Bokenäs bl. a.

Pigor fanns på en hel del av gårdarna; det var gott om folk den tiden till billigt pris.

Vanligt att pojkar på 9-10 år lastade på sten och även körde.

Mycket sällan parhästar i bergen, för lite utrymme för det. Så gott som uteslutande ardenner. Man födde i regel upp hästar på gårdarna.

Mest karmar med raka sidor till förställsvagn, med lutande sidor till klykvagn. Det sista köpte vi från Skillångaryd kompletta vagnar, tidigare gjorde smed Persson i Lysekil det mesta arbetet med hjul och beslag. Vagnar med gummihjul förekom inte alls här, det är en senare tids förbättring.

Här fanns endast småbrott: huggarna stod löst i bergen överallt. Alltid gatsten.

Bolagen hade all väghållning. Vi stenkörare reparerade vägarna för 50 öre i timmen i början, 1,25 kr det sista.

Långa arbetsdagar: börja fodra djuren halv 6, så körningen och sen hemarbetet på kvällen med hästvård, reparationer och jordbruksarbete, minst 12 timmars arbetsdag. Regelbunden körning varje dag utom vår och höst. Det var mera slit för både karlar och fruntimmer här under stendriftens år.

500 smågatsten normalt på lasset= 1 ton. Sällan man kunde ta fullt lass direkt utan måste tippköra. I genomsnitt 5 lass om dan.

Nyskodd häst kunde gå i bergen 14 dar till nästa skoning. Hästskor kostade då 50 öre kilot, i dag 3,50 kr.

Enda olycksfallet i stenkörningen var att en körare föll baklänges ur en vagn och slog ihjäl sig men det var inte under själva arbetet.

Bra lite körning med släde, det var för dåligt före i bergen.

Betalt per m², från 50 öre till 65 öre efter väglängd; priset stod fast trots dyrtider, för det fanns andra som ville köra, om vi krävde mer betalt. M²-priset var fixerat i 49-årskontrakt eller 10-årskontrakt med förnyelserätt efter 10 år. Om någon av oss gruffade, tog förvaltaren åkare från stan och betalade till dessa nästan vad som helst för att hålla oss nere.

Paragraf i kontraktet, att bergägare fick köra vad han kunde hinna med. Fast arrende per år och dessutom 10 öre/m² i berglega för vad som översteg den mängd sten som motsvarade arrendet.

Nästan inga konflikter: körarna var för snälla och gick som menlösa hundar.

Tyvärr aldrig någon organisation bland körarna; sammanhållning fattades.

Hästarna led ont och blev ofta "brutna" (sår på manken) och fick tas ur berget. Efter en 6-7 år i berget var hästen stel och slut.

Reparationer hos smed i stan och hos bolagssmeder, selar lagade vi själva.

Förtjänsten på körningen var förfärligt olika. Somliga i Lyse med kort och bra transportväg fick mycket god inkomst. Det var knalt för dem som hade långa och usla vägar, det var visserligen betalt efter körsträcka, men man lyckades aldrig få upp lönen i full proportion till väglängden. 8 kr om dan i genomsnitt för man och häst. Mot slutet var 2000 kr brutto om året i körning och berglega vad 1 man och häst slet ihop; det var allt annat än ekonomiskt givande. Jorden blev skött i hafs och slarv, man kunde inte ha så många kor; hästarna skulle ha bästa höet och havren. Körningen gav pengar i näven tillfälligt när månden var till ända, men det var ideliga utbetalningar också. När körningen tog slut, började jordbruket komma på fötter igen så småningom, och bönderna här blev bönder igen. På vår gård ökade vi från 4 till 6 mjölkkor. Kraften var tidigare lagd i bergen, därefter kunde den komma jordbruket till godo.

Alla berörda gårdar här drivs intensivare nu, mjölkkor och grisar dominerar försörjningen. Knappast någon häst kvar, traktor på ställen där de förut hade 3-4 hästar.